Physcia vitii, een nieuw vingermos in Nederland

Henk-Jan van der Kolk

Inleiding

De laatste tijd worden een aantal soorten vingermossen en schaduwmossen vaker gevonden doordat ze sterk toenemen of beter herkend worden. Soorten als *Physcia clementei* (isidieus vingermos), *P. tribacioides* (witkopvingermos) en *Phaeophyscia chloantha* worden regelmatig op nieuwe locaties aangetroffen. Laatstgenoemde soort werd pas recent in Nederland ontdekt (van den Boom 2015), maar is ondertussen al van minstens 10 locaties bekend. De determinatie van sommige soorten schaduwmossen en vingermossen is niet altijd makkelijk doordat soorten erg op elkaar lijken en enkele algemene soorten erg variabel zijn. Vooral verwarring met bepaalde vormen van *Phaeophyscia orbicularis* (rond schaduwmos), *Physcia dubia* (bleek vingermos) en *Physcia tenella* (heksenvingermos) ligt voor de hand. Bedacht op het voorkomen van bijzondere soorten, trof ik in Wageningen op 21 mei 2016 een vingermos op een linde aan dat opviel door de lipvormige soralen, gebruinde lobben en afwezigheid van ciliën. Maanden na de vondst zag ik bij toeval op lichenology.info (Diederich et al. 2017) een foto van *Physcia vitii*. Onmiddellijk viel de gelijkenis met mijn collectie uit Wageningen op. Vervolgens nam ik het materiaal uit Wageningen voor het eerst serieus onder de loep. De collectie bleek geheel overeen te komen met beschrijvingen van *P. vitii*, een soort die nog niet eerder in Nederland was vastgesteld.

Determinatie

Physcia vitii (Figuur 1) vormt enigszins bolle lobben die eindigen in lipsoralen. De kleur is vuilgrijs, maar de uiteinden van de lobben zijn vaak iets gebruind. Ciliën ontbreken. De onderkanten van de lobben zijn wit en

Figuur 1. *Physcia vitii*.

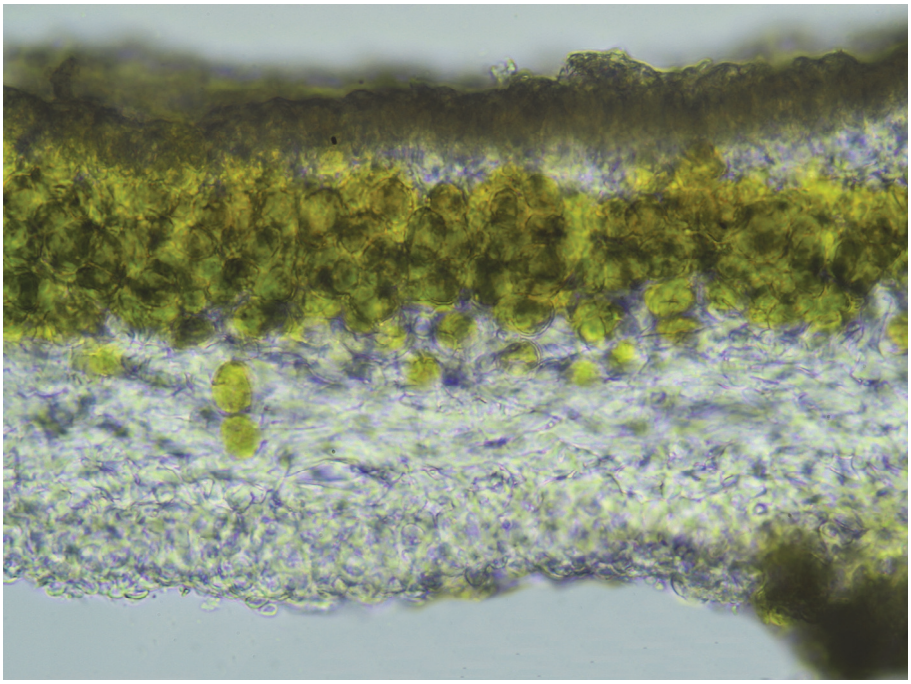

Figuur 2. Doorsnede thallus *Physcia vitii*, onderschors en bovenschors met pseudoparenchymatische structuur.

hebben witachtige rhizinen. De schors reageert net als bij andere vingermossen K+ geel. Zowel de bovenschors als de onderschors hebben een pseudoparenchymatische structuur, op doorsnede zichtbaar als een laag met ronde tot hoekige cellen (Figuur 2). Uitgebreide beschrijvingen van *P. vitii* worden gegeven door Aptroot et al. (2003) en Wirth et al. (2013).

Physcia vitii kan in het veld verward worden met *Phaeophyscia chloantha*, *P. tenella* (Figuur 3), *P. adscendens* (kapjesvingermos) en *P. dubia*. De soort verschilt van *Phaeophyscia chloantha* door de K+ gele reactie van de schors. De pseudoparenchymatische onderschors onderscheidt *Physcia vitii* van *P. tenella*, *P. adscendens* en *P. dubia*, die een onderschors met prosoplektenchymatische structuur hebben (opgebouwd uit langgerekte hyfen). Daarnaast verschilt de soort van *P. tenella* en *P. adscendens* door de afwezigheid van ciliën. Gegeven dat ciliën soms schijnbaar afwezig zijn bij *P. tenella* en *P. adscendens*, is het raadzaam om nieuwe vondsten altijd microscopisch te controleren.

Verspreiding en ecologie

Physcia vitii is een vrij zeldzame soort die vooral bekend is uit het midden en zuiden van Europa (Aptroot et al. 2003; Giordani & Incerti 2008; Roux, 2012; Wirth et al. 2013). In België is de soort op drie locaties gevonden, maar de recentste vondst dateert uit 1968 (Diederich et al. 2017). In Duitsland komt de soort uitsluitend in het zuiden voor (Wirth et al. 2013).

Physcia vitii groeit op stammen van loofbomen langs wegen en aan bosranden op weinig geëutrofieerde locaties (Aptroot et al. 2003; Wirth et al. 2013). De soort is in het buitenland op stammen van onder andere esdoorn, iep en es aangetroffen (Aptroot et al. 2003; Wirth et al. 2013; Diederich et al. 2017). In Wageningen groeit *P. vitii* op de stam van een linde aan de Hollandseweg (Figuur 4). De groeiplaats beslaat bij elkaar een oppervlakte van ongeveer 2 dm² in een langgerekt verticaal lint op de zuidoostkant van de stam, rond 1,5 meter hoogte. De soort groeit samen met onder andere *Punctelia jeckeri* (rijpschildmos), *Amandinea punctata* (vliegenstrontjesmos) en *Physcia tenella*

Tabel 1. Vegetatieopname (Braun-Blanquetschaal) van groeiplaats *Physcia vitii* in Wageningen, *Tilia*, zuidoostkant op 1,5 meter hoogte, plotformaat 50 x 50 cm.

Bedekking korstmos in %	50	
Bedekking mos in %	2	
Physcia vitii	**1**	
Punctelia jeckeri	2a	Rijpschildmos
Amandinea punctata	2a	Vliegenstrontjesmos
Lepraria incana	2a	Gewone poederkorst
Hypotrachyna afrorevoluta	1	Grofgebogen schildmos
Physcia tenella	1	Heksenvingermos
Cladonia fimbriata	1	Kopjes-bekermos
Candelaria concolor	1	Vals dooiermos
Candelariella reflexa	1	Poedergeelkorst
Hypnum cupressiforme	1	Gesnaveld klauwtjesmos
Punctelia subrudecta	+	Gestippeld schildmos
Phaeophyscia orbicularis	r	Rond schaduwmos
Physcia dubia	r	Bleek vingermos
Xanthoria parietina	r	Groot dooiermos

(Tabel 1). De lindes rond de groeiplaats van *P. vitii* hebben over het algemeen een rijke begroeiing met allerlei bladvormige en struikvormige soorten korstmossen.

Tot slot

Gegeven dat er geen recente waarnemingen van *P. vitii* in België en Noord-Duitsland zijn, is het opmerkelijk dat de soort nu in Nederland is aangetroffen. Is de soort daadwerkelijk erg zeldzaam, en is de Wageningse groeiplaats uniek, of wordt *P. vitii* door zijn onopvallend voorkomen vaak over het hoofd gezien? Lanen met korstmosrijke begroeiingen zoals de Hollandseweg in Wageningen komen in ieder geval op veel meer plekken in Nederland voor. Het moet in de toekomst blijken of *P. vitii* op dit soort plekken vaker gevonden kan worden.

Dankwoord

André Aptroot controleerde de determinatie, waarvoor veel dank!

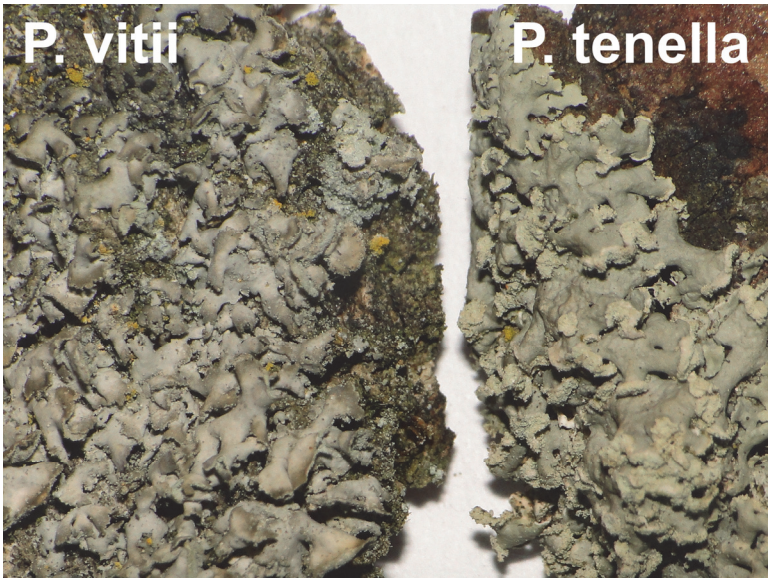

Figuur 3. Vergelijking *Physcia vitii* en *Physcia tenella*.

Figuur 4. Groeiplaats van *Physcia vitii* in Wageningen.

Vondstgegevens
Wageningen (Gld), Hollandseweg, goed belichte lindes langs weg, coördinaten 174.71-443.52, 21-5-2016, op stam *Tilia*, hb. van der Kolk.

Auteursgegevens
H. van der Kolk, Hullenberglaan 9, 6721 AL Bennekom, henk-janvdkolk@hotmail.com

Literatuur

Aptroot, A., E. Lisická & L. Paclová, 2003. Cladonia borealis, C-monomorpha and Physcia vitii (lichenized Ascomycota), new to Slovakia. Biologia 58 (4): 767-771.

Diederich, P., D. Ertz, N. Stapper, E. Sérusiaux, D. Van den Broeck, P. van den Boom & C. Ries, 2017. The lichens and lichenicolous fungi of Belgium, Luxembourg and northern France. URL: http://www. lichenology.info [12.03. 2017].

Giordani, P. & G. Incerti, 2008. The influence of climate on the distribution of lichens: a case study in a borderline area (Liguria, NW Italy). Plant ecology 195 (2): 257-272.

Roux, C., 2012. Liste des lichens et champignons lichénicoles de France. Bulletin de la Société linnéenne de Provence Numéro spécial 16: 1-220.

Boom, P. P. G. van den, 2015. Lichens and lichenicolous fungi from graveyards of the area of Eindhoven (the Netherlands), with the description of two new species. Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Serie B für Botanik und Zoologie: 245-276.

Wirth, V., M. Hauck, M. Schultz, & U. De Bruyn, 2013. Die Flechten Deutschlands.

Abstract
Physcia vitii *new to the Netherlands*
Physcia vitii resembles other species from the genera *Phaeophyscia* and *Physcia*, but is characterized by the somewhat brownish lobes, K+ yellow upper cortex, pseudoparenchymatic lower cortex and absence of cilia. The species was found in the Netherlands for the first time in Wageningen on a lime tree (*Tilia*) alongside a road. There are no recent nearby recordings of *Physcia vitii*. The species might indeed be very rare in Northwestern Europe or, alternatively, might not be recorded due to its inconspicuous appearance.